

POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN 1910 ȘI 1930

EVOLUȚII ETNO-DEMOGRAFICE

Constantin UNGUREANU

POPULAȚIA BUCOVINEI LA MIJLOCUL SEC. AL XIX-LEA

PE PARCURSUL a 144 de ani de stăpânire austriacă, în Bucovina s-a produs o creștere rapidă a populației, dar și o modificare substanțială a structurii etnice și confesionale, în detrimentul populației românești autohtone. Dacă la începutul stăpânirii austriece, cca. 60-65% din populația Bucovinei era românească¹, atunci la mijlocul sec. al XIX-lea românii reprezentau deja mai puțin de jumătate din populația acestei provincii. Potrivit datelor statistice prezentate de Karl Czoernig (editor al direcției statistice administrative din Viena), în 1850 în Bucovina locuiau 380.826 de persoane, dintre care 184.718 (48,5%) români, 142.682 (37,5%) ruteni, 25.592 (6,7%) germani, 11.856 (3,1%) evrei, 5.586 (1,5%) maghiari, 4.008 polonezi, 2.300 lipoveni, 2.240 armeni și 1.844 cehi și slovaci².

Pentru perioada următoare, cele mai detaliate sunt datele statistice privind structura socială, confesională și națională a populației din anii 1857 și 1869, publicate de Camera de Comerț și Industrie din Cernăuți. În 1857, în Bucovina locuiau 456.920 persoane, inclusiv 202.655 (44,3%) români, 170.983 (37,4%) ruteni, 35.934 (7,9%) germani, 29.187 (6,4%) evrei, 7.282 (1,6%) maghiari, 3.055 lipoveni, 2.315 armeni, 1.120 cehi și slovaci, precum și 4.389 persoane de alte etnii, în principal polonezi³. Peste 12 ani, în 1869, Bucovina avea deja 511.964 de locuitori, dintre care 209.116 (40,8%) români, 191.195 (37,3%) ruteni, 47.754 (9,5%) evrei, 41.065 (8%) germani, 8.586 (1,7%) maghiari, 6.719 (1,3%) polonezi, 3.043 lipoveni, 2.650 cehi și slovaci, 1.710 armeni și 126 de alte naționalități⁴.

În 1857, în partea de nord a Bucovinei, românii încă constituiau cca. 71-72% în districtele Cernăuți (rural) și Storojineț, 39,5% - în districtul Sadagura, situat în partea de nord a râului Prut, 34,8% - în orașul Cernăuți, 22,8% - în districtul Stănești. Ucrainenii (rutenii și huțanii) locuiau compact în nord-vestul Bucovinei și constituiau 98,8% în districtul Putila, aproape 90% în districtele Zastavna și Coțmani, 67,8% în Stănești, 65,5% în Vijnița, 41,3% în Sadagura, 22,4% în Cernăuți (rural), 17,3% în districtul Storojineț și 15,6% în orașul Cernăuți⁵.

Comparativ cu anul 1857, în 1869 ponderea populației românești s-a redus cel mai mult în capitala Bucovinei și în districtele Cernăuți (rural), Storojineț și Siret. În 1869 locuiau la Cernăuți 33.884 persoane, dintre care 5.999 (17,7%) români și 5.831 (17,2%) ruteni. În districtul politic Cernăuți rural (împreună cu Sadagura) erau atunci 74.367 locuitori, inclusiv 28.315 (38,1%) români și 35.011 (47,1%) ruteni. Districtul Storojineț avea 54.344 locuitori, dintre care 27.127 (49,9%) români și 15.842 (29,1%) ruteni. În districtul Siret locuiau 46.929 persoane, românii constituind 14.339 (30,6%), iar rutenii – 14.881 (31,7%) din total. Totodată, în districtul Coțmani (cu Zastavna) locuiau doar 1.021 (1,3%), iar în districtul Vijnița (cu Putila) – respectiv 1.281 (2,6%) români⁶.

Așadar, în anii '50-'70 ai sec. al XIX-lea, ponderea românilor din Bucovina s-a diminuat de la 48,5%, în 1850, la 40,8%, în 1869, în timp ce ponderea rutenilor s-a menținut la un nivel constant, de cca. 37,4%. Diminuarea populației românești a fost cea mai însemnată în orașul Cernăuți și în districtele cu populație mixtă Cernăuți (rural), Siret și Storojineț din centrul Bucovinei, iar în districtele Coțmani și Vijnița minoritatea românească fusese aproape în întregime asimilată. Cauza principală a diminuării ponderii populației românești s-a datorat proceselor migraționiste din perioada respectivă, dar și asimilării etnice a minorității românești din nordul Bucovinei.

RECENSĂMINTELE POPULAȚIEI DIN 1880-1900

ÎN PERIOADA 1880-1910 au fost organizate patru recensăminte desfășurate a populației în Monarhia Austro-Ungară. Recensămintele austriece înregistrau atât populația prezentă (anwesende), cât și cea pământească (einheimische). Structura populației după sex și după confesiuni era calculată pentru populația prezentă, iar informațiile după limba de comunicare se refereau la populația indigenă. Din această cauză, numărul populației după confesiuni nu corespunde cu cel după limba de comunicare. Cele mai mari diferențe se consemnau în localitățile urbane sau în satele, unde erau staționați militari.

În Bucovina nu exista o distincție clară între diferite confesiuni și etnii. Astfel, ucrainenii, germanii, maghiarii, armenii aparțineau diferitor confesiuni, iar în același timp principalele confesiuni ca ortodoxă, romano-catolică și protestantă cuprindeau pe reprezentanții mai multor etnii. În Bucovina, aproape toți românii și marea majoritate a ucrainenilor erau ortodocși; cca. 7% din ucrainenii erau greco-catolici; majoritatea germanilor din orașe și din unele colonii erau catolici, iar în restul satelor erau protestanți de credință luterană; polonezii erau în totalitate romano-catolici; majoritatea maghiarilor erau romano-catolici și doar o mică parte – protestanți calvini; o parte din armenii erau catolici, alta – ortodocși gregoriani; lipovenii aparțineau la 2 secte – cu preoți „popovșcina” și fără preoți „bespopovșcina”.

În perioada 1880-1900, numărul populației prezente din Bucovina a crescut de la 571.671 persoane, în 1880, la 730.195, în 1900, adică cu 158.524 sau cu cca. 27,7%. În acest interval a crescut procentul locuitorilor de confesiune romano-catolică (de la 11,1% la 11,9%) sau mozaică (de la 11,8% la 13,2%), dar s-a diminuat mai ales ponderea populației ortodoxe (de la 70,7% la 68,5%). Structura confesională a populației Bucovinei din diferiți ani este prezentată în tabelul de mai jos:

Populația Bucovinei, în 1880-1900, după confesiuni⁷

Confesiunea	1880		1890		1900	
Ortodocși	404.450	70,7	450.773	69,7	500.262	68,5
Mozaici	67.418	11,8	82.717	12,8	96.150	13,2
Romano-catolici	63.691	11,1	72.389	11,2	86.656	11,9
Greco-catolici	17.589	3,1	19.810	3,1	23.388	3,2
Luterani	13.265	2,3	15.868	2,4	18.383	2,5
Calvini	934	0,2	476	0,1	889	0,1
Lipoveni	2.801	0,5	3.213	0,5	3.544	0,5
Armeni catolici	756	0,1	747	0,1	439	0,1
Armeni ortodocși	686	0,1	546	0,1	381	0,1
Alții	81		52		103	
Total	571.671	100	646.591	100	730.195	100

Structura populației după confesiuni era cea mai diversă în localitățile urbane ale Bucovinei, pe când în zona rurală, marea majoritate a populației era ortodoxă, cu excepția satelor locuite de germani, maghiari, polonezi sau lipoveni. După calculele noastre, în 1880, în 7 orașe din Bucovina (Cernăuți, Câmpulung, Rădăuți, Siret, Suceava, Vașcăuți pe Ceremuș și Vijinița) au fost înregistrați 88.391 de locuitori prezenți sau 15,5% din populația totală, dintre care 31.025 (35,1%) catolici, 30.259 (34,2%) mozaici, 23.707 (26,8%) ortodocși și 3.400 (3,8%) de alte confesiuni. Tot atunci, în 10 târguri locuiau 36.258 de persoane, inclusiv 18.280 (50,4%) ortodocși, 9.659 (26,6%) mozaici, 7.850 (21,6%) catolici și 469 (1,3%) de alte confesiuni⁸. În orașul Cernăuți, împreună cu suburbiile Caliceanca, Clocucica, Horecea și Roșă-Mănăstirește, au fost înregistrați atunci 45.600 de locuitori prezenți, dar numai 44.600 de locuitori indigeni. Din totalul populației prezente, 19.261 (42,2%) erau catolici, 14.449 (31,7%) mozaici, numai 9.650 (21,2%) ortodocși și 2.240 (4,9%) de alte confesiuni, în principal luterani⁹.

Începând cu anul 1880, recensămintele austriece au înregistrat etnia locuitorilor după criteriul limbii de comunicare. În Bucovina, marea majoritate a evreilor erau considerați drept vorbitori de limbă germană; toți lipovenii, deși vorbeau rusește, erau trecuți la limba de conversație ruteană; armenii catolici în marea lor majoritate se considerau vorbitori de limbă polonă, iar armenii orientali, care locuiau cu preponderență în sudul Bucovinei, se înscriau la limba de conversație română. În ceea ce-i privește pe țigani, ei acceptau limba de conversație a etniei majoritare din localitatea respectivă, dar erau și cazuri când țigani din unele sate din zona populată compact de ucraineni se considerau vorbitori de limbă română.

În perioada 1880-1900, numărul populației indigene din Bucovina a crescut de la 568.453 persoane, în 1880, la 723.504, în 1900. Timp de două decenii, numărul locuitorilor indigeni a crescut cu 155.051 sau cu cca. 27,3%. Până în 1900, a scăzut procentul populației românești (de la 33,4% la 31,7%), ucrainene (de la 42,1% la 41,2%) și maghiare, dar a crescut ponderea locuitorilor, care se considerau vorbitori de limbă germană (de la 19,1% la 22%) sau poloneză (de la 3,2% la 3,7%). Structura lingvistică a populației Bucovinei din această perioadă a fost următoarea:

Populația Bucovinei, în 1880-1900, după limba de comunicare¹⁰

Limba de comun.	1880		1890		1900	
Ruteană	239.690	42,1	268.367	41,8	297.798	41,2
Română	190.005	33,4	208.301	32,4	229.018	31,7
Germană	108.820	19,1	133.501	20,8	159.486	22,0
Poloneză	18.251	3,2	23.604	3,7	26.857	3,7
Maghiară	9.887	1,7	8.139	1,3	9.516	1,3
Cehă, slovacă	1.738	0,3	536	0,1	596	0,1
Alte	62		47		233	
Total	568.453	100	642.495	100	723.504	100

Comparativ cu anul 1869, recensământul din 1880 a constatat o modificare bruscă mai ales la românii și rutenii din Bucovina. Sate întregi, mai ales din apropierea orașelor Cernăuți, Storojineț și Siret, care încă în 1869 erau considerate ca fiind populate în majoritate de români, în 1880 au fost apreciate drept sate ucrainene. În 1880, populația românească era dominantă în districtele Câmpulung, Rădăuți și Suceava din sudul Bucovinei, iar ucrainenii erau majoritari în Coțmani, Vijnîța și în partea de nord a districtului Cernăuți rural, din nord-vestul provinciei. În două districte din partea centrală a Bucovinei, nici o naționalitate nu avea o majoritate covârșitoare. Astfel, în Storojineț, 48% din locuitori erau români, față de 37,4% ruteni, iar în districtul Siret, rutenii constituiau 38% și românii – 29,9% din totalul populației¹¹.

Structura etnică a populației era diferită în localitățile urbane, unde domina populația vorbitoare de limbă germană. Astfel, în 1880, în 7 orașe din Bucovina locuiau 86.715 locuitori, considerați indigeni, dintre care 46.781 (53,9%) se considerau vorbitori de limbă germană, 16.381 (18,9%) erau români, 14.094 (16,2%) ruteni și 9.459 (10,9%) de alte naționalități, în majoritate polonezi. La Cernăuți, împreună cu suburbiile urbane, din totalul de 44.600 de locuitori, 22.720 erau germani (inclusiv evrei), 8.232 ruteni, 6.431 români și 7.217 de alte etnii. În 10 târguri din Bucovina atunci locuiau 35.754 de persoane, inclusiv 12.932 (36,2%) vorbitori de germană, 10.852 (30,3%) ruteni, 9.861 (27,6%) români și 2.109 (5,9%) de alte naționalități. Germanii și evreii constituiau mai mult de jumătate din populație în toate orașele mari, dar și în târgul Gura Humorului. Peste 50% din locuitori erau români doar în orașul Câmpulung și în târgurile Boian, Solca și Vatra Dornei. Localitățile urbane din nord-vestul Bucovinei (Coțmani, Stăneștii de Jos, Vașcăuți, Zastavna) erau populate în majoritate de ucraineni.

În intervalul 1880-1890 s-a redus semnificativ numărul locuitorilor de naționalitate maghiară (de la 9.887, în 1880, la 8.139, în 1890, adică cu 1.748 de persoane). Această scădere se explică prin emigrarea în Ungaria, în 1883, a 1.058 de familii sau 3.460 de locuitori maghiari, din toate cele 5 sate din Bucovina, locuite compact de reprezentanții acestei naționalități. Deși ulterior cca. 400 de familii de maghiari s-au reîntors în Bucovina, totuși o perioadă îndelungată nu s-a atins nivelul numeric din 1880¹². Cauza principală a emigrărilor era lipsa acută de pământ.

Mai mult de jumătate din locuitorii Bucovinei, care se considerau vorbitori de limbă germană, erau evrei. Potrivit unei statistici, realizate de Norbert Zimmer, în 1900 locuiau în Bucovina 69.916 etnici germani, dintre care numai 5.131 (7,3% din total) în 7 districte judecătorești din nord-vestul Bucovinei, populate compact de ucraineni. Germanii constituiau atunci în 12 colonii peste 90%, iar în alte 10 colonii – peste 50% din populație. În localitățile urbane din sudul Bucovinei, ponderea populației germane (nu a

vorbitorilor de limbă germană) varia între 16,1% la Câmpulung și 44,2% la Gura Humorului. În orașul Cernăuți etnicii germani constituiau 20,4% din totalul populației, fiind mai numeroși în suburbiile Roșă (42,5%), Mănăsteriște (38,9%) și Caliceanca (27,5%)¹³. Totodată, din totalul de 96.150 de evrei, câți erau în 1900 în Bucovina, 91.907 (95,6%) erau vorbitori de limbă germană, 491 (0,5%) de ruteană, 263 (0,3%) de română, 171 (0,2%) de poloneză, 165 (0,2%) de maghiară, 18 de alte limbi, iar 3.135 erau străini¹⁴.

POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN 1910, DUPĂ CONFESIUNI

În 1910 a fost realizat ultimul recensământ austriac din Bucovina. Rezultatele acestui recensământ, publicate în 1913 la Cernăuți, conțin doar informații detaliate, pentru fiecare comună urbană sau rurală, despre structura confesională și lingvistică a populației. Comparativ cu recensămintele anterioare, nu au fost publicate informații despre numărul locuitorilor din sate mai mici, cătune sau domenii și nu au fost prezentate informații suplimentare despre suprafața localităților, structura terenurilor agricole sau despre instituțiile administrative, școlare, religioase¹⁵.

În primul deceniu al sec. al XX-lea s-a modificat împărțirea administrativă a Bucovinei, fiind înființate două districte politice noi. În această perioadă, districtul judecătoresc Zastavna a fost separat de la districtul Coțmani, iar fostele districte judecătorești Vașcăuți (din Vijnița) și Stănești de Jos (din Storojineț) au format noul district Vașcăuți. Au fost înființate și noi districte judecătorești, precum Boian, Stulpicani. În 1910, în Bucovina existau 12 districte politice, inclusiv orașul Cernăuți, și 19 districte judecătorești.

La acest recensământ au fost înregistrați 800.098 persoane prezente, inclusiv 3.994 de militari activi, și 794.929 de locuitori indigeni (einheimische), dintre care 3.974 militari. Din totalul locuitorilor prezenți, 547.603 (68,4%) erau ortodocși, 125.404 (15,7%) catolici (98.565 romano-catolici, 26.182 greco-catolici și 657 armeni catolici), 102.919 (12,9%) mozaici, 20.513 (2,6%) protestanți (20.029 luterani și 484 calvini), 3.232 lipoveni, 341 armeni gregoriani și 86 de alte confesiuni. Structura confesională a populației în diferite districte era următoarea:

Populația Bucovinei, în 1910, după confesiuni¹⁶

Districtul	Total	R.-cat.	Gr.-cat.	Ortodocși	Mozaici	Luterani	Alte
Cernăuți oraș	87.128	23.474	9.588	20.615	28.613	4.294	544
Cernăuți rural	104.016	6.884	3.817	82.088	10.914	273	40
Gura Humor	61.395	11.030	1.158	42.670	3.725	2.743	69
Câmpulung	60.593	8.958	754	40.482	6.079	4.256	64
Coțmani	45.135	1.964	716	38.505	3.839	45	66
Rădăuți	91.018	14.100	1.165	62.349	9.442	3.498	464
Siret	65.604	12.376	1.782	42.377	5.112	1.851	2.106
Storojineț	69.288	9.058	1.948	48.999	8.558	676	49
Suceava	66.827	5.278	1.026	51.470	6.614	1.602	837
Vășcăuți	42.290	1.886	484	34.302	5.350	157	111
Vijnița	55.541	1.873	1.601	40.582	10.484	590	411
Zastavna	51.263	1.684	2.143	43.164	4.189	44	39
Total	800.098	98.565 12,3%	26.182 3,3%	547.603 68,4%	102.919 12,9%	20.029 2,5%	4.800* 0,6%

*Inclusiv 3.232 lipoveni, 657 armeni catolici, 341 de armeni ortodocși, 484 de calvini și 86 de alte confesiuni.

În primul deceniu al sec. XX, a continuat să crească ponderea populației catolice (de la 15,1% la 15,7%), în schimb, pentru prima dată s-a consemnat o reducere a proporției locuitorilor de confesiune mozaică (de la 13,2% la 12,9%). Totodată, s-a încetinit ritmul de diminuare a ponderii locuitorilor ortodocși. Dacă în perioada 1880-1900, reducerea a fost cu 2,2% (de la 70,7% la 68,5%), atunci în primul deceniu al sec. XX, diminuarea a fost de doar 0,1%.

În acest deceniu, pentru prima dată după 50 de ani, s-a produs o nouă creștere a numărului armenilor catolici, dar a continuat să scadă numărul armenilor ortodocși. Aproape toți armenii catolici din Bucovina erau veniți din Galiția și erau vorbitori de limbă polonă. Marea lor majoritate locuiau în partea de nord a Bucovinei, în principal în orașul Cernăuți. Treptat ei s-au asimilat etnic și lingvistic, identificându-se cu națiunea polonă și religia catolică. Armenii ortodocși locuiau mai mult în sudul Bucovinei, în principal în orașul Suceava. Ei se identificau tot mai mult cu națiunea română și religia ortodoxă. În 1910, cei mai mulți armeni catolici locuiau la Cernăuți (288), Banila Rusească (80), Suceava (31), Vașcăuți (22), iar armenii ortodocși erau concentrați în orașele Suceava (201), Cernăuți (26), Gura Humorului (23), Rădăuți (14)¹⁷.

La începutul sec. al XX-lea s-a micșorat și numărul lipovenilor din Bucovina. Din cauza lipsei de pământ, cca. 200 de lipoveni din Fântâna Albă au emigrat, în 1908, în Rusia. Ulterior, în 1910 și 1913, o parte din ei s-au întors înapoi, dar populația satului a continuat să scadă. Procese similare s-au consemnat și în celelalte sate, locuite de lipoveni. În 1910, din totalul de 3.232 de lipoveni, cca. 91% erau concentrați în satele Climăuți, Fântâna Albă, Lipoveni și Lucavăț pe Siret (în colonia Lipoveni).

Cea mai puternică comunitate greco-catolică din Bucovina se afla la Cernăuți, unde locuiau 9.588 persoane de această confesiune sau cca. 36,6% din total. Numărul greco-catolicilor era însemnat și în alte localități urbane din Bucovina. În 10 orașe și 6 târguri locuiau 14.713 credincioși greco-catolici, adică 56,2% din totalul de 26.182 persoane. În sate, numărul greco-catolicilor era mai însemnat la Rarancea (882), Pohorlăuți (595), Hliboca (575), Cacica (504), Jucica Nouă (427), Seletin (360), Clit (313), Davideni (265), Lucavăț (250), Șipot (200), Broscăuți (186) etc. Marea majoritate a greco-catolicilor din Bucovina erau de etnie ucraineană, o parte fiind de origine din Galiția. În 1910, 21.508 greco-catolicisau 82,1% din total erau ucraineni, 954 erau vorbitori de limbă germană, iar majoritatea celorlalți (cca. 3.000 de persoane) erau de naționalitate română. Cele mai importante comunități de greco-catolici români existau la Boian și Broscăuți¹⁸.

Protestanții luterani erau de naționalitate germană și locuiau fie în coloniile de țărani din sudul Bucovinei, înființate încă la sfârșitul sec. al XVIII-lea (Arbore, Bădeuți, Frătăuții Vechi, Ilișești, Ițcanii Noi, Milișeuți, Satul Mare, Tereblecea), fie în coloniile de mineri din sud-vestul provinciei (Freudenthal, Eisenau, Iacobeni, Louisenthal, Pojorâta). Un număr mai mic de luterani locuiau în comunitățile mai noi, înființate în a doua jumătate a sec. al XIX-lea în partea de nord a Bucovinei (în Alexanderdorf și Katharinendorf de lângă Berhomet pe Siret, sau în localitățile Hliboca, Jadova, Stăneștii de Jos și Storojineț). Comunități importante de germani luterani existau de asemenea în orașele Cernăuți (în special în suburbia Roșa), Rădăuți și Suceava.

În 1910, cea mai importantă comunitate luterană era la Cernăuți, unde locuiau 4.294 de persoane de această confesiune (inclusiv 1.937 în centrul orașului, 1.307 la Roșa, 439 la Mănăsteriște, 277 la Caliceanca, 241 la Clocucica). Restul protestanților locuiau preponderent în zona rurală din centrul și sudul Bucovinei. Cele mai însemnate comunități cu credincioși protestanți luterani ființau la Ilișești (1.743 persoane), Iacobeni (1.658), Frătăuții Vechi german (1.060), Tereblecea germană (997), Vama (940), Satul Mare german (657), Rădăuți (497), Hliboca (429), Mitocul Dragomirnei (419), Ițcanii Noi (412), Berhomet pe Siret (374), Badeuți german (364), Jadova (361), Pojorâta (357) Fundul Moldovei (339) etc. Marea majoritate a protestanților luterani (19.475 persoane) erau de naționalitate germană. În 1910, era și un număr mic de protestanți de alte etnii (176 români, 112 ucraineni, 98 poloni)¹⁹.

Cât privește protestanții calvini, aproape toți erau de naționalitate maghiară și locuiau în principal la Andreasfalva. Emigrarea unui număr mare de maghiari, în 1883, inclusiv și de confesiune protestantă, a fost cauza principală a reducerii la jumătate a credincioșilor calviniști, în perioada 1880-1890. În schimb, în deceniul următor, numărul protestanților calviniști a crescut semnificativ, de la 476, în 1890, la 889 de persoane, în 1900. Totuși, în singura comunitate calvinistă de la Andreasfalva locuiau atunci doar 323 de persoane de această credință. În 1900, aproape jumătate din credincioșii calviniști erau militari, staționați temporar în Bucovina. Până în 1910 s-a redus din nou semnificativ numărul protestanților calvini, dar aceasta s-a datorat în principal plecării din Bucovina a militarilor de confesiune respectivă. Din 484 de calviniști, 347 locuiau la Andreasfalva, iar 70 – în orașul Cernăuți²⁰.

POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN 1910, DUPĂ LIMBA DE COMUNICARE

LA ÎNCEPUTUL sec. al XX-lea a fost modificată legea electorală privind alegerile pentru Dietă și pentru Parlamentul de la Viena. S-a introdus votul direct și secret și au fost înființate curii electorale pe criterii etnice. Aceasta a făcut să crească importanța politică a structurii etnice a provinciei, fiindcă de rezultatele recensămintelor depindea dacă o anumită localitate va fi atribuită unei curii electorale românești sau ucrainene. În preajma recensământului din 1910, elitele politice și culturale românești au efectuat o amplă campanie de iluminare în zona rurală, pentru a-i convinge pe țăranii români din satele cu populație mixtă să se înscrie drept vorbitori de limbă română, deși mulți dintre ei cunoșteau bine și limba ucraineană și se foloseau frecvent de această limbă în conversație cu ucrainenii. În rezultat, în multe sate din nordul Bucovinei, unde se părea că procesul de asimilare etnică devenise ireversibil, s-a produs o adevărată renaștere națională. În mai multe astfel de sate au fost deschise școli particulare românești, iar mulți români s-au înscris la recensământ vorbitori de limbă română.

Astfel, la recensământul din 1910 au fost înregistrați 273.254 (34,4%) vorbitori de limbă română, față de 305.101 (38,4%) vorbitori de limbă ruteană, 168.851 (21,2%) de germană, 36.210 (4,5%) de poloneză, 10.391 (1,3%) de maghiară, 1.005 cehi și slovaci, 80 sloveni, 36 italieni și un sârbo-croat²¹. Repartizarea lingvistică a populației în diferite districte era următoarea:

Populația Bucovinei, în 1910, după limba de comunicare²²

Districtul	Total	Germană	Română	Ruteană	Polonă	Ungară	Alte
Cernăuți oraș	85.458	41.360	13.440	15.254	14.893	57	454
Cernăuți rural	103.306	12.924	29.563	57.136	3.565		118
Gura Humor	61.242	13.706	42.684	1.287	2.935	607	23
Câmpulung	59.364	17.967	33.091	7.553	689	6	58
Coțmani	45.107	4.049	120	39.432	1.373		133
Rădăuți	90.635	23.822	54.762	8.533	845	2.502	171
Siret	65.347	9.956	19.199	26.819	2.274	7.050	49
Storjineț	69.147	13.819	33.469	17.845	3.997		17
Suceava	66.408	11.723	46.529	6.327	1.636	169	24
Vascăuți	42.252	5.625	242	34.670	1.700		15
Vijnița	55.462	11.359	90	42.779	1.185		49
Zastavna	51.201	2.541	65	47.466	1.118		11
Total	794.929	168.851 21,2%	273.254 34,4%	305.101 38,4%	36.210 4,5%	10.391 1,3%	1.122 0,1%

În primul deceniu al sec. al XX-lea, ponderea populației românești a crescut de la 31,6% la 34,4%, iar al polonezilor – de la 3,7% la 4,5%. Concomitent, proporția locuitorilor ruteni s-a redus de la 41,2% la 38,4%, dar și a vorbitorilor de limbă germană – de la 22% la 21,2%. Comparativ cu recensământul anterior, sporul absolut al populației românești a fost de 44.236 persoane, față de numai 7.303 al populației ucrainene. În rezultatul recensământului din 1910, cea mai însemnată modificare a raportului dintre români și ucraineni s-a produs în districtele politice Cernăuți (rural), Siret, Storjineț și Suceava. Cele mai senzaționale modificări, comparativ cu anul 1900, s-au produs în satele Cuciurul Mare, Mihalcea, Ceahor, Corovia, Molodia, Chicera (districtul Cernăuți rural); Banila Moldovenească, Broscăuții Noi, Broscăuții Vechi, Corcești, Davideni, Panca (districtul Storjineț); Tărășeni, Stârcea, Hliboca, Chindești (districtul Siret); Călinești Cuparencu, Călinești Ienachi, Danila, Hatna, Iacobești, Ipotești, Măreței, Mitocul Dragomirnei, Pătrăuți (districtul Suceava); Milișeuții de Sus (districtul Rădăuți) etc.²³

Totuși, chiar potrivit recensământului din 1910, populația românească din multe sate din nordul Bucovinei era mai mică față de anul 1880. Astfel, în timp de trei decenii ponderea populației românești s-a diminuat la Banila Moldovenească, Căbești, Comarești, Corcești, Davideni, Huta Nouă, Jadova, Panca, în orașul Storjineț, la Tărășeni, Volcineț etc.²⁴. În toate aceste localități a crescut rapid, ponderea populației ucrainene. Majoritatea acestor sate se aflau în vecinătatea orașului Storjineț care, prin creșterea sa rapidă de la sfârșitul stăpânirii austriece, a atras mulți imigranți și în satele apropiate.

În 1910, cele 10 orașe și 6 târguri ale Bucovinei aveau peste 190 mii de locuitori, care constituiau cca. 24% din totalul populației. Din cei 190.234 de locuitori ai localităților urbane, 90.681 (47,7%) erau vorbitori de limbă germană, 43.637 (22,9%) se considerau români, 34.159 (17,9%) ucraineni și 21.050 (11,1%) polonezi²⁵. Cele mai urbanizate națiuni erau evreii, polonii și etnicii germani: 60,5% din evrei, 58,1% din poloni și 41,9% din etnicii germani locuiau în orașe și târguri. La români și ucraineni această pondere era de 16% și respectiv 11,2%, iar 99,1% din maghiari și 92,5% din lipoveni locuiau la sate²⁶.

În perioada 1880-1910, cel mai rapid a crescut numărul evreilor din Bucovina (de la 67.418 la 102.919 persoane). În 1910, proporția evreilor oscila între 18,8% în distric-

tul Vijnița și 6,1% în districtul Gura Humorului. În districtele Câmpulung, Rădăuți și Suceava, din sudul Bucovinei, cca. 10% din populație erau evrei, în timp ce la Zastavna și Coțmani aceștia constituiau numai 8,2% și, respectiv 8,5%. În primul deceniu al sec. al XX-lea s-a constatat și o tendință de diminuare a ponderii evreilor din Bucovina, care considerau germana drept limbă de conversație. Proporția evreilor vorbitori de limbă germană s-a redus de la 95,6% în 1900, la 93% în 1910, în schimb s-a mărit simțitor numărul evreilor, care considerau ucraineana, româna sau poloneza drept limbă de comunicare²⁷. Era o tendință firească de acceptare de către evrei a limbii populației majoritare din localitatea unde erau domiciliati.

La sfârșitul stăpânirii austriece practic s-a dublat numărul polonezilor sau al vorbitorilor de polonă din Bucovina (de la 18.251, în 1880, la 36.210, în 1910). Majoritatea polonilor locuiau dispersat, în diferite localități ale Bucovinei. Numai în fostele colonii slovace Pleș, Solonețul Nou și Poiana Micului ei constituiau peste 43% din populație. Ponderea polonezilor era mai mare în zona Sadagurei, cu satele Jucica Nouă, Jucica Veche, Rohozna, Rarancea, Cernaucă, și în zona orașului Storojineț, cu satele Banila Moldovenească, Huta Veche, Cireș, Panca, Davideni, Jadova, Pătrăuți. La Cernăuți locuiau, în 1910, 14.893 sau 41% din totalul polonilor din Bucovina, ponderea lor fiind mai însemnată la Caliceanca (32%) și Clocucica (21,5%)²⁸.

Alături de lipoveni, maghiarii s-au caracterizat ca una din cele mai izolate comunități etnice din Bucovina, ei locuind aproape exclusiv în cele 5 colonii din sud-estul provinciei. În 1910, din totalul de 10.391 de maghiari din Bucovina, 10.065 sau 96,9% din total locuiau în 5 sate. Ei constituiau peste 90% din populație în satele Istensegits (Țibeni), Andreasfalva (Măneuți) și Hadikfalva (Dornești), 53,6% la Joseffalva (Vorniceni) și numai 21,8% la Fogodisten (Iacobești)²⁹. Maghiarii din Bucovina erau aproape exclusiv de confesiune romano-catolică, și numai la Andreasfalva erau în 1910 și 347 de maghiari protestanți calviști.

POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN 1930, DUPĂ NEAM

ÎN TIMPUL Primului Război Mondial, în teritoriul Bucovinei s-au produs unele schimbări etno-demografice semnificative: sute de mii de bărbați au fost recrutați pe front, dintre care zeci de mii nu s-au mai întors la baștină; populația civilă a avut de suferit din cauza ocupațiilor militare rusești și austriece; zeci de mii de oameni s-au refugiat în alte teritorii. După unirea Bucovinei cu România, mulți funcționari, intelectuali, militari de alte etnii au plecat din acest teritoriu. În 1919, adică înainte de stabilirea definitivă a frontierelor României, autoritățile române au realizat un recensământ al populației în Transilvania, Banat și Bucovina, pentru a stabili mai exact structura etnică a populației acestor provincii. Potrivit acestor estimări, în Bucovina locuiau 811.721 de persoane, dintre care 378.859 (46,7%) români, 227.361 (28%) ucraineni, 88.666 (10,9%) evrei, 68.075 (8,4%) germani, 34.119 (4,2%) polonezi și 14.641 (1,8%) de alte naționalități³⁰.

Față de recensământul austriac din 1910, populația Bucovinei se mărise cu numai 11.623 de persoane, constatându-se totodată o evoluție numerică foarte diferită a românilor și ucrainenilor – o creștere a numărului românilor cu 105.605 persoane și o diminuare a populației ucrainene cu 77.740 persoane. Cele mai mari deosebiri între numărul

românilor și ucrainenilor s-au consemnat în județele cu populație mixtă Cernăuți, Siret, Storojineț și Vașcăuți. Discrepanțele atât de mari între rezultatele recensământului austriac din 1910 și evaluările statistice din 1919 se explică prin modalitatea diferită de apreciere a etniei locuitorilor. Recensământul austriac a prezentat limba de comunicare a locuitorilor, mulți români, care cunoșteau și româna și ucraineana, fiind considerați vorbitori de ucraineană, au fost înregistrați la limba de comunicare ruteană. În 1919 a fost estimată naționalitatea locuitorilor, adică au fost considerați mulți bucovineni români, chiar dacă unii cunoșteau doar superficial limba română, dar erau conștienți de trecutul lor românesc.

Potrivit estimărilor respective, în 1919 românii constituiau 67,7% în județul Storojineț, 65,9% - în Siret, 51,8% - în Cernăuți, 22,9% - în Vașcăuți. Pondere ucrainenilor era covârșitoare în județele Zastavna (90,2%), Coțmani (89,2%), Vijnița (81,1%) și Vașcăuți (61,4%), dar erau în minoritate în județele Cernăuți (39%), Storojineț (9,5%), Siret (6,3%). Orașul Cernăuți avea 91.852 de locuitori, dintre care 43.555 (47,4%) evrei, 14.598 (15,9%) germani, 12.639 (13,8%) români, 10.848 (11,8%) poloni și 9.566 (10,4%) ucraineni³¹.

În perioada interbelică, în România a fost realizat un singur recensământ – la 29 decembrie 1930, adică la exact două decenii de la ultimul recensământ austriac. Acesta a fost efectuat după criterii științifice și prelucrat cu metode moderne, fiind înregistrată naționalitatea (neamul), limba maternă și confesiunea locuitorilor, ceea ce a permis o evaluare mai corectă a repartii persoanelor recensate pe naționalități. Potrivit acestui recensământ, populația Bucovinei era de 853.009 persoane, dintre care 379.691 (44,5%) români, 248.567 (29,1%) ucraineni (inclusiv 12.437 de huțuli), 92.492 (10,8%) evrei, 75.533 (8,9%) germani, 30.580 (3,6%) polonezi, 11.881 (1,4%) maghiari, 7.948 de ruși, 2.164 țigani și 4.153 de alte etnii. În localitățile urbane trăiau 228.056 persoane (26,7% din totalul populației), inclusiv 33% români, 30% evrei, 14,7% germani, 13,9% ucraineni și 6,3% polonezi. Marea majoritate a populației rurale erau români (48,7%) și ucraineni (34,7%), urmați de germani (6,7%), evrei (3,9%) și polonezi (2,6%)³².

În 1930, în componența județelor bucovinene au fost incluse și mai multe localități, care până la 1918 nu s-au aflat în componența Bucovinei istorice. Astfel, la județul Cernăuți era inclus satul Revcăuți din Basarabia; la județul Rădăuți – suburbana Verpolea de lângă orașul Siret; la județul Suceava – Burdujeni și Mitocel de lângă orașul Suceava. Cele mai multe sate noi au fost încorporate la județul Câmpulung (Cărlibaba Nouă, Coșna, ambele de la Transilvania, Dorna, Dârmoxa, Glodul, Neagra Șarului, Panaci, Păltiniș, Sărișor și Șar). După calculele noastre, în aceste 15 sate din afara Bucovinei istorice locuiau 14.021 persoane, dintre care 11.664 români, 1.407 evrei, 509 germani, 335 ucraineni³³. În același timp, satul bucovinean Bunești era inclus la județul Baia. Pentru a face o comparație exactă cu recensămintele austriece este necesar de exclus din calcule populația acestor localități. Astfel, în 1930, în teritoriul istoric al Bucovinei locuiau 839.519 persoane, inclusiv 368.539 (43,9%) români, 248.232 (29,6%) ucraineni, dintre care 12.437 au fost înregistrați huțuli, 91.089 (10,8%) evrei, 75.039 (8,9%) germani, 30.569 (3,6%) polonezi, 11.867 (1,4%) maghiari, 7.911 (0,9%) ruși, 2.133 țigani și 4.140 de alte naționalități. Structura etnică a celor 5 județe bucovinene era următoarea:

Populația Bucovinei istorice, în 1930, după neam³⁴

Neamul	Județul					Satul	Total
	Cernăuți	Câmpulung	Rădăuți	Storojineț	Suceava	Bunești	
Români	78.051	51.023	88.494	57.595	92.864	512	368.539
Ucraineni	136.057	6.356	13.916	77.382	2.084		235.795
Huțuli		190	12.244	3			12.437
Germani	19.586	18.632	17.857	8.990	9.959	15	75.039
Evrei	51.245	7.583	11.502	15.322	5.433	4	91.089
Polonezi	15.243	1.727	2.311	7.985	3.303		30.569
Maghiari	610	93	10.291	62	811		11.867
Ruși	3.265	475	1.426	1.582	1.163		7.911
Țigani	112	776	352	287	606		2.133
Alții	1.132	183	1.871	686	268		4.140
Total	305.301	87.038	160.264	169.894	116.491	531	839.519

Rezultatele recensământului din 1930 se deosebesc puțin față de estimările statistice din 1919. Timp de un deceniu, numărul populației Bucovinei crescuse doar cu 27.798 de persoane, dar proporția locuitorilor de naționalitate română era ceva mai mică (43,9% față de 46,7%, în 1919). În această perioadă s-a micșorat ponderea polonezilor, dar a crescut proporția germanilor.

Comparativ cu recensământul austriac din 1910, cea mai mare deosebire s-a consemnat la locuitorii de naționalitate română și ucraineană. Conform recensământului din 1930, românii erau majoritari în județele Suceava (79,7%), Câmpulung (58,6%) și Rădăuți (55,2%), dar erau minoritari în județele Storojineț (33,9%) și Cernăuți (25,6%).

În județul Cernăuți, populația românească era majoritară numai în satele din plasa Cosminului, situate la sud de capitala Bucovinei, unde constituia 68,6% din total. În plasa Prutului, constituită din 12 sate, așezate pe malul stâng al Prutului, la nord-est de Cernăuți, din totalul de 30.360 de persoane, 18.718 (61,7%) erau ucraineni față de 8.793 (29%) români. Municipiul Cernăuți era locuit în 1930 de 112.427 de persoane, dintre care 42.592 (37,9%) evrei, 30.367 (27%) români, 16.359 (14,5%) germani, 11.130 (9,9%) ucraineni, 8.986 (8%) polonezi, 1.521 (1,3%) ruși etc. Față de anul 1910, cele mai importante modificări s-au consemnat într-un șir de sate mari cu populație mixtă din apropierea orașului Cernăuți (la Camena, Ceahor, Cuciurul Mare, Mihalcea, Rarancea, Toporăuți)³⁵.

Românii erau majoritari și în partea de sud a județului Storojineț. Plasa Flondoreni din acest județ cuprindea 30 de sate din actualele raioane Storojineț și Hliboca, care erau atunci populate de 70.447 de persoane, inclusiv 44.548 (63,2%) români și 10.193 (14,5%) ucraineni. În această plasă, doar satele Jadova, Jadova Nouă, Mihuceni și Slobozia Comarești erau locuite în majoritate de ucraineni, iar Crăсниșoara Nouă, Crăсниșoara Veche și Mesteceni erau populate în principal de germani. În plasa Ceremușului, 69,8% din locuitori erau ucraineni față de 18,7% români, care erau concentrați în principal în satele Broscăuții Noi, Broscăuții Vechi, Costești și Bobești, situate în apropiere de Storojineț. Foarte diversă era și populația orașului Storojineț, care era populat de numai 8.695 de locuitori (față de 10.266, în 1910), dintre care 39% români, 28,5% evrei, 11,7% polonezi, 9,8% ucraineni și 7,5% germani³⁶. Celelate trei județe din sudul Bucovinei erau locuite compact de români, cu excepția plasei Putila din nord-vestul județului Rădăuți.

MINORITĂȚILE ETNICE DIN BUCOVINA

DIN CAUZA proceselor etno-demografice din perioada stăpânirii austriece, Bucovina era o provincie locuită de reprezentanții mai multor minorități etnice, iar românii constituiau doar o majoritate relativă de cca. 44%. Cea mai importantă minoritate etnică o constituiau ucrainenii, care locuiau compact în partea de nord și nord-vest a Bucovinei și constituiau 29,6% din totalul populației. Ucrainenii, împreună cu huțulii, care erau concentrați aproape exclusiv în satele din zona muntoasă a Putilei, reprezentau majoritatea relativă în două județe din nordul Bucovinei (45,5% în județul Storojineț și 44,6% - în județul Cernăuți).

În județul Cernăuți, ucrainenii locuiau compact în satele din plasele Șipenițului și Nistrului, așezate în zona dintre Prut și Nistru. În aceste două plase ucrainenii constituiau aproape 90% din populație, iar românii – numai 3,3%, respectiv 3,6% din total. De asemenea, ucrainenii erau majoritari în plasa Prutului, unde reprezentau 61,7% din populație, dar erau în minoritate în plasa Cosminului din partea de sud a județului și în municipiul Cernăuți. Situația era asemănătoare și în județul Storojineț, unde ucrainenii erau minoritari în partea de sud a județului (în plasa Flondoreni și în orașul Storojineț). În schimb, satele din plasele Ceremușului și Răstoacelor erau populate în mare majoritate de ucraineni. Ucrainenii constituiau 69,8% din populație în plasa Ceremușului (aici numai 4 sate din sud-vestul plasei erau locuite compact de români) și 83,8% în satele din plasa Răstoacelor, situate în partea muntoasă din vestul Bucovinei.

În restul județelor Bucovinei, ucrainenii locuiau dispersat în unele sate, dar trăiau compact în partea muntoasă a județului Rădăuți și parțial, în nordul județului Câmpulung. Astfel, în plasa Putilei din județul Rădăuți existau 15 sate, populate de 23.947 de locuitori, inclusiv 12.172 (50,8%) huțuli, 7.172 (29,9%) ucraineni, 2.096 (8,8%) evrei, numai 1.203 (5%) români, 869 germani, 239 polonezi. Ucrainenii constituiau cca. 13% din populație și în localitățile din plasa Siret, situate în partea de est a județului Rădăuți. În acest spațiu existau mai multe sate cu populație mixtă româno-ucraineană, iar cei mai mulți ucraineni au fost consemnați la Bălcăuți, Negostina, Stârcea, Volcineț, Cerepcăuți, Gârbauți, Vașcăuți, Gropeni, precum și în orașul Siret. În județul Câmpulung, ucrainenii erau concentrați mai ales în câteva sate din partea de nord a plasei Moldovei, unde constituiau 23,8% din total. În această plasă, mai mult de jumătate din locuitori erau ucraineni în satele Argel, Benia Porșescul, Breaza, Ciumârna, Moldova Sulița, Moldovița și Valea Boului³⁷.

Comparativ cu anul 1910, numărul ucrainenilor s-a micșorat semnificativ mai ales într-un șir de sate cu populație mixtă din apropierea orașelor Cernăuți, Storojineț, Siret și Suceava. Totuși, chiar dacă mulți locuitori din astfel de sate s-au declarat români, ei continuau să vorbească cu prioritate în ucraineană și cunoșteau doar superficial limba română.

În perioada 1910-1930 s-au produs anumite evoluții numerice și la principalele minorități etnice din Bucovina, precum evreii, germanii, polonezii sau maghiarii. Numărul evreilor s-a diminuat în această perioadă cu 11.830 de persoane (de la 102.919, în 1910, la 91.089, în 1930), dar a crescut mai ales în capitala Bucovinei. Dacă în 1910, la Cernăuți locuiau 28.613 locuitori de confesiune mozaică sau 27,8% din total, atunci în 1930, deja 42.592 de evrei (46,8% din total) trăiau în acest oraș. În același timp, numărul evreilor s-a micșorat în majoritatea altor localități urbane sau în sate. În 1930, cele mai

importante comunități de evrei existau în orașele Rădăuți (5.611 persoane), Suceava (3.522), Vijnița (2.666), Storojineț (2.480), Siret (2.105), Gura Humorului (1.951), Vatra Dornei (1.747), Câmpulung Moldovenesc (1.501), dar și în unele sate mari precum Berhomet pe Siret (979), Seletin (736), Banila pe Siret (687), Stănești de Jos pe Ceremuș (622), Ciudei (568), Banila pe Ceremuș (517) etc. În localitățile urbane, ponderea evreilor era cea mai mare la Vijnița (70,2%), Sadagura (43,7%), Cernăuți (37,9%), Suceava (34,1%), Rădăuți (33,4%), Gura Humorului (32,3%), Siret (31,8%), Storojineț (28,5%)³⁸.

Timp de două decenii s-a micșorat și numărul locuitorilor de naționalitate poloneză. În 1910 au fost înregistrați în Bucovina 36.210 persoane, care se considerau vorbitoare de limbă poloneză, iar în 1930, în acest teritoriu trăiau numai 30.569 de polonezi. Numărul polonezilor s-a micșorat mai ales în capitala Bucovinei (de la 14.893 sau 41,1% din total, în 1910, la 8.986 sau 29,4% din total, în 1930). În schimb, în mai multe localități cu populație compactă poloneză s-a consemnat chiar o creștere a locuitorilor de naționalitate respectivă. În 1930, cei mai mulți polonezi locuiau la Cernăuți (8.986 de persoane), Banila pe Siret (1.162), Storojineț (1.017), Solonețul Nou (895), Vașcăuți pe Ceremuș (797), Poiana Micului (741), Cacica (703), Bosanci (602), Davideni (576), Panca (558), Rohozna (520), Boian (475), Suceava (433), Tereblecea (417), Jucica Nouă (401), Jucica Veche (353), Adâncata (347), Pătrăuți de Jos (330). Ca și în perioada austriacă, polonezii locuiau cel mai compact în 4 sate din sudul Bucovinei și constituiau 99,5% la Pleșa, 72,5% la Solonețul Nou, 45,3% la Poiana Micului și 37,3% la Cacica. Ponderea polonezilor era mare și într-un șir de localități din apropierea orașelor Cernăuți, Storojineț și Siret, în special la Panca (21,9%), Baineț (20,2%), Jucica Nouă (18,4%), Banila pe Siret (17%), Lehăcenii Tăutului (16,2%), Tereblecea (14,1%), Vijnicioara (14%), Davideni (13,7%), Rohozna (13,7%), Vașcăuți pe Ceremuș (12,6%), Pătrăuți de Jos (11,9%), Storojineț (11,7%), Boian (11,2%), Cireș (11,2%)³⁹.

Deși în 1918 Bucovina s-a unit cu România, numărul locuitorilor de naționalitate germană (nu a vorbitorilor de limbă germană) a rămas constant și chiar a crescut puțin față de sfârșitul perioadei austriece. În 1930, în Bucovina locuiau 75.039 de etnici germani, față de 69.916, câți au fost estimați la 1900. Cei mai mulți locuitori de naționalitate germană locuiau în municipiul Cernăuți (16.359 de persoane), în orașele Rădăuți (4.615), Gura Humorului (2.425), Suceava (2.009), Siret (1.657), Vama (1.579), Vatra Dornei (1.548), Câmpulung (1.496), dar și în mai multe sate din sudul Bucovinei, precum Iacobeni (2.690), Ilișești (2.001), Voevodaea (1.823), Gura Putnei (1.537), Crăsnioara Veche (1.350), Tereblecea Nouă (1.098), Fundul Moldovii (1.012), Frătăuți pe Suceava (1.000). În alte 22 de localități, numărul germanilor era de la cca. 500 până la aproape 1.000 de persoane. În localitățile urbane, proporția locuitorilor germani era cea mai mare la Gura Humorului (40,1%), Vama (29,7%), Rădăuți (27,5%), Solca (26,5%), Vatra Dornei (19,8%), Siret (19,3%), Suceava (18,5%), Câmpulung (14,8%) și la Cernăuți (14,5%). Totodată, în 14 sate din partea de sud a Bucovinei, locuitorii de naționalitate germană reprezentau mai mult de 50% din populație⁴⁰.

Marea majoritate a maghiarilor din Bucovina locuiau în trei sate de lângă Rădăuți. Din totalul de 11.867 de maghiari, 9.859 sau 83% din total trăiau în satele Dornești (4.534), Țibeni (3.045) și Măneuți (2.280). Comunități mai mici de maghiari existau în satele Vorniceni (543), Satu Mare (256), Iacobești (153) și Frătăuții Vechi (100), precum și în orașul Cernăuți (568)⁴¹.

În 1930 au fost înregistrați în Bucovina și aproape 8 mii de ruși, dar în realitate numărul lor era și mai mare, fiindcă în satele Climăuți, Fântâna Albă și Lucavăț pe Siret, majoritatea lipovenilor au fost trecuți la rubrica „alte neamuri”. În schimb, practic toți lipovenii din satul Lipoveni de lângă Suceava s-au declarat de naționalitate rusă⁴². În 1930, în teritoriul istoric al Bucovinei au fost înregistrați și 2.133 de țigani. Ei locuiau dispersat în mai multe localități, dar numai în câteva sate din sudul Bucovinei (la Miron, Pătrăuți, Frasin și Capu Codrului) erau mai numeroși de 100 de persoane.

POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN 1930, DUPĂ LIMBA MATERNĂ

REZULTATELE RECENSĂMÂNTULUI sunt întrucâtva diferite, când repartiția se face după criteriul „limba maternă”. În județele Bucovinei, conform împărțirii administrative din 1930, 350.901 (41,1%) persoane au recunoscut româna drept limbă maternă, 280.651 (32,9%) ucraineana, 93.812 (11%) germana, 74.288 (8,7%) idiș, 28.411 (3,3%) poloneza, 11.860 (1,4%) maghiara, 11.236 rusa, 232 țigăneasca și 1.618 alte limbi. Astfel, români „după limba maternă” erau cu 28.794 mai puțini decât „după neam”, iar ucraineni – cu 32.084 mai mulți. Cei 92.492 evrei, declarați după neam, aveau ca limbă maternă idiș, în număr de 74.288, diferența constituind-o cei cu limba germană, eventual ucraineană, ca limbă maternă. Diferențe notabile se constatau la germani, între „neam” (75.533) și „limba maternă” (93.812)⁴³. Deci un număr mare de români, mai ales din localitățile cu populație mixtă, s-au declarat vorbitori de limbă ucraineană, iar peste 18 de mii de evrei, marea majoritate din orașul Cernăuți, continuau să considere germana drept limbă maternă.

Structura lingvistică este puțin diferită, dacă calculele se fac doar pentru localitățile din Bucovina istorică. În acest teritoriu, 340.106 (40,5%) considerau româna drept limbă maternă, 279.821 (33,3%) ucraineana, 93.367 (11,1%) germana, 72.942 (8,7%) idiș, 28.404 (3,4%) polona, 11.851 (1,4%) maghiara, 11.203 (1,3%) rusa, 217 țigăneasca și 1.608 alte limbi. Repartiția populației pe județe era următoarea:

Populația Bucovinei istorice, în 1930, după limba maternă⁴⁴

Limba maternă	Județul					Satul Bunești	Total
	Cernăuți	Câmpulung	Rădăuți	Storjineț	Suceava		
Română	66.651	51.322	83.398	48.979	89.245	511	340.106
Ucraineană	148.889	7.290	31.315	85.715	6.612		279.821
Germană	30.693	20.442	20.125	10.759	11.332	16	93.367
Idiș	40.100	5.717	9.415	13.694	4.012	4	72.942
Poloneză	13.959	1.647	2.207	7.507	3.084		28.404
Maghiară	634	82	10.283	48	804		11.851
Rusă	3.334	367	3.332	2.989	1.181		11.203
Țigăneasca	51	44	54	13	55		217
Alte	990	127	135	190	166		1.608
Total	305.301	87.038	160.264	169.894	116.491	531	839.519

În multe localități din Bucovina, un număr important de locuitori se declarau români, dar considerau ucraineana drept limbă maternă. Cele mai mari discrepanțe privind numărul românilor și ucrainenilor, după neam și limba maternă, au fost înregistrate în satele Camena, Cuciurul Mare, Mihalcea (din județul Cernăuți); Adâncata (Hliboca), Banila pe

Siret, Bobești, Broscăuții Noi, Căbești, Comarești, Costești, Davideni, Dumbrava Roșie, Panca, Petriceni (Camenca), toate din județul Storojineț; Bălcăuți, Cerepcăuți, Milișăuți, Negostina, Rogojești, Căndești, Gârbăuți, Volcineț (din județul Rădăuți); Călinești Ienachi, Danila, Dărmănești (Hatna), Ipotești, Mărăței, Șerbăuți (de lângă orașul Suceava)⁴⁵.

Cele mai multe din satele menționate erau amplasate în zone compacte, situate la nord-vest de orașul Storojineț, la sud de Cernăuți, la nord de orașul Suceava sau în apropierea orașului Siret. În multe din satele respective, și recensămintele austriece din anii 1880-1910 au consemnat diferențe mari privind numărul vorbitorilor de limbă română sau ruteană.

Diferențe notabile privind naționalitatea și limba maternă s-a consemnat de asemenea la germani și evrei, mai ales în principalele localități urbane. Astfel, în capitala Bucovinei erau atunci 42.592 evrei și 16.359 germani, dar 32.731 au recunoscut idiş și 26.223 germana drept limbă maternă. La Storojineț s-au declarat 655 de germani, dar 1.510 au recunoscut germana drept limbă maternă, în timp ce 2.480 s-au declarat evrei, dar numai 1.705 au indicat limba idiş drept maternă⁴⁶. Situații similare s-au consemnat și în alte orașe mari, precum Rădăuți, Suceava, Siret, Câmpulung, Gura Humorului, Vatra Dornei.

În 1930 se consemna și un proces lent de asimilare lingvistică a polonezilor din Bucovina, care constituiau 30.569 de persoane după naționalitate, dar numai 28.404 după limba maternă. În același timp, doar un număr foarte mic de țigani (217 din totalul de 2.133) au recunoscut limba țigănească drept maternă. Marea lor majoritate trăiau în sate românești și vorbeau mai mult în limba română. În schimb, recensământul din 1930 a înregistrat mult mai mulți vorbitori de limbă rusă (11.203 persoane) decât etnici ruși (numai 7.911). Diferența de 3.292 de persoane se datorează în special situației din satele lipovene. Astfel, la Climăuți, Fântâna Albă și Lucavățul de Jos (aici exista un cătun locuit de lipoveni) au fost înregistrați numai 599 de ruși, dar 2.013 de alte neamuri, adică lipoveni, în schimb 2.606 au recunoscut rusa drept limbă maternă. De asemenea, în 3 sate mari din plasa Ceremușului (la Bobești, Broscăuții Noi și Dracineț), numai 364 de persoane s-au declarat de naționalitate rusă, dar 1.407 au recunoscut rusa ca limbă maternă⁴⁷.

POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN 1930, DUPĂ CONFESIUNI

FOARTE VALOROASE sunt și informațiile detaliate ale recensământului din 1930 cu referire la structura confesională a populației Bucovinei, care se prezenta astfel: 613.258 (71,9%) ortodocși, 98.347 (11,5%) romano-catolici, 93.101 (10,9%) mozaici, 20.655 (2,4%) luterani, 19.266 (2,3%) greco-catolici, 3.218 lipoveni, 534 calvini, 234 armeni catolici și 139 armeni gregoriani. Comparativ cu recensămintele austriece, pentru prima dată apar în statistici credincioși neoprotestanți, precum bapțiști (1.145 persoane) sau adventiști (918), iar 2.094 erau de alte confesiuni.

În localitățile Bucovinei istorice, structura confesională a populației nu se deosebea semnificativ, fiind 601.943 (71,7%) ortodocși, 97.793 (11,6%) romano-catolici, 91.698 (10,9%) mozaici, 20.631 (2,5%) luterani, 19.216 (2,3%) greco-catolici, 3.218 (0,4%) lipoveni, 234 armeni catolici și 139 armeni ortodocși, 533 calvini, 1.141 bapțiști, 911 adventiști și 2.062 de alte confesiuni. Structura confesională a populației din diferite județe bucovinene era astfel:

Populația Bucovinei istorice, în 1930, după confesiuni⁴⁸

Confesiunea	Județul					Satul Bunești	Total
	Cernăuți	Câmpulung	Rădăuți	Storjineț	Suceava		
Ortodocși	204.393	57.687	113.002	132.736	93.615	510	601.943
R.-catolici	30.687	15.502	26.037	15.389	10.171	7	97.793
Gr.-catolici	11.466	735	2.098	3.271	1.646		19.216
Mozaici	51.679	7.593	11.572	15.397	5.453	4	91.698
Luterani	5.219	5.161	4.249	1.976	4.016	10	20.631
Lipoveni	37	25	2.055	498	603		3.218
Calvini	103	10	410	5	5		533
Arm.ort.	22	5	8	1	103		139
Arm.catolici	121	4	3	99	7		234
Baptiști	227	29	261	336	288		1.141
Advențiști	564	110	68	62	107		911
Alții	783	177	501	124	477		2.062
Total	305.301	87.038	160.264	169.894	116.491	531	839.519

Comparativ cu ultimul recensământ austriac din 1910, numărul populației ortodoxe a crescut cu peste 54 mii de persoane. Timp de două decenii a crescut și numărul credincioșilor luterani (de la 20.029, la 20.631) și calvini (de la 484, la 533), în schimb s-a diminuat numărul locuitorilor de confesiune romano-catolică (de la 98.565, la 97.793), greco-catolică (de la 26.182, la 19.216) și mozaică (de la 102.919, la 91.698), precum și a armenilor catolici (de la 657, la 234) și ortodocși (de la 341, la 139). În perioada respectivă a crescut ponderea populației ortodoxe (de la 68,4% la 71,7%), dar s-a diminuat proporția locuitorilor romano-catolici (de la 12,3% la 11,6%), greco-catolici (de la 3,3% la 2,3%) și mozaici (de la 12,9% la 10,9%). Era un proces firesc de reducere treptată a procentului locuitorilor de alte confesiuni și de creștere mai rapidă a numărului locuitorilor de credință ortodoxă.

Localitățile urbane continuau să aibă cea mai diversă structură confesională a populației, pe când marea majoritate a populației din zona rurală era ortodoxă. În 1930, în localitățile urbane din Bucovina locuiau cca. 228 mii de persoane, dintre care 42,7% ortodocși, 30,1% mozaici, 18,2% romano-catolici, 4,8% greco-catolici, 3,4% luterani. În localitățile urbane trăiau atunci cca. 75% din numărul total al evreilor, 57,1% din greco-catolici, 42,5% din romano-catolici, 37,2% din luterani, dar numai 16,2% din totalul credincioșilor ortodocși din Bucovina. Municipiul Cernăuți era locuit, în 1930, de 112.427 de persoane, dintre care 42.932 (38,2%) mozaici, 35.387 (31,5%) ortodocși, 21.232 (18,9%) romano-catolici, 7.168 (6,4%) greco-catolici, 4.854 (4,3%) luterani, 92 advențiști, 92 calvini, 84 armeni catolici, 64 baptiști, restul de alte confesiuni⁴⁹.

La Cernăuți ființa cea mai importantă comunitate de greco-catolici, dar numărul acestora s-a micșorat semnificativ față de 1910, când au fost înregistrați 9.588 de persoane de confesiune respectivă. În alte localități, numărul greco-catolicilor era mai însemnat la Storjineț (780 de persoane), Boian împreună cu Hlinața pe Prut (728), Rarancea (617), Siret (507), Pohorlăuți (476), Adâncata (442), Cacica (357) etc⁵⁰. De remarcat că, în câteva sate cu populație mixtă din sudul Bucovinei, precum Cacica, Clit, Gropeni, Ițcani Gară, Solonețul Nou, aproape toți ucrainenii erau de confesiune greco-catolică. Totodată, la Boian, dar și în unele orașe din sudul Bucovinei, o parte din români erau de credință greco-catolică.

În 1930, în Bucovina locuiau cca. 75 mii de etnici germani, dintre care mai mult de 20 mii erau de confesiune luterană. În localitățile urbane, cele mai mari comunități de

luterani existau la Cernăuți (4.854), Vama (971), Rădăuți (472), Vatra Dornei (368), Suceava (226) și Storojineț (209). Majoritatea germanilor luterani trăiau la sate, cei mai mulți la Ilișești (1.868), Iacobeni (1.866), Tereblecea Nouă (864), Frătăuți pe Suceava (854), Satu Mare (591), Fundul Moldovei (474), Pojorâta (446), Adâncata (380), Jadova Nouă (373), Ițcanii Noi (370), Catrineni (356) etc. Tot atunci locuiau în Bucovina și 533 de protestanți calvini, cei mai mulți în satul cu populație maghiară Andreasfalva (392) și în orașul Cernăuți (92 de persoane)⁵¹.

În perioada 1910-1930 s-a micșorat semnificativ atât numărul armenilor catolici, cât și a celor gregorienii. În 1930 au mai fost înregistrați în Bucovina doar 234 de armeni catolici, inclusiv 84 la Cernăuți, 52 la Banila pe Ceremuș și 11 la Ispas, precum și 139 de armeni ortodocși, dintre care 92 la Suceava și 19 la Cernăuți⁵². În același timp, numărul persoanelor de naționalitate armeană era și mai mic, o mare parte fiind asimilați etnic și lingvistic. Recensământul din 1930 a înregistrat în Bucovina numai 260 de persoane de naționalitate armeană, și doar 99, care au recunoscut armeană ca limba maternă.

În intervalul de la ultimul recensământ austriac până în 1930 s-a menținut constant numărul lipovenilor din Bucovina. Din totalul de 3.218 lipoveni, consemnați la 1930, 3.110 trăiau în 4 sate cu populație compactă lipoveană (1.235 la Climăuți, 803 la Fântâna Albă, 603 la Lipoveni și 469 la Lucavățul de Jos)⁵³. Restul locuiau dispersat în câteva orașe mai importante din acest teritoriu.

Recensământul din 1930 a înregistrat pentru prima dată și comunitățile neoprotestante, cei mai numeroși fiind baptiștii și adventiștii. Din totalul de 1.141 de baptiști, cei mai mulți locuiau la Ipotești (112), Pătrăuți de Jos (98), Cernăuți (64), Petriceni (58), Stăuceni (42), Zveneacina (39), Opișeni și Stârcea (câte 33 de persoane). Tot atunci au fost înregistrați și 911 adventiști, cele mai mari comunități fiind la Jucica Veche (102), Cernăuți (92) și Cuciurul Mic (80)⁵⁴.

HĂRȚI ETNICE ȘI LINGVISTICE ALE BUCOVINEI

RECENT, TÂNĂRUL profesor din Oradea, Călin Pantea, a realizat un șir de hărți ale Bucovinei, în baza recensămintelor austriece și românești. El a elaborat mai multe hărți etnice, lingvistice și confesionale pentru această provincie istorică. Datele sunt prezentate pentru toate localitățile urbane și rurale, în cercelete aparte, iar culoarea de fond corespunde naționalității sau confesiunii majoritare dintr-o comună.

Călin Pantea a elaborat câte o hartă, după limba de comunicare a populației, conform recensămintelor austriece din 1880, 1890, 1900 și 1910, precum și câte o hartă după structura confesională a populației. Pentru recensământul din 1930 a realizat trei hărți (după neam, limba maternă și confesiunile populației Bucovinei). Toate hărțile au fost realizate de aceeași mărime și în același format, pentru a se putea face comparație pentru diferiți ani. De asemenea, pentru toate hărțile au fost utilizate culori identice pentru anumite naționalități sau confesiuni.

În hărțile etnice și lingvistice, românii sunt remarcați cu culoare albastră, rutenii (ucrainenii) – cu verde, germanii – cu roșu, polonezii – cu cafeniu, maghiarii – cu albastru întunecat, evreii – cu galben. Călin Pantea a evidențiat de asemenea câte trei nuanțe de culori pentru majoritățile etnice sau lingvistice dintr-o anumită comună. Prin aceste diferențieri,

sunt remarcate majoritățile de mai puțin de 50%, de 50-75% și de peste 75% din fiecare comună urbană sau rurală. Pentru hărțile confesionale ale Bucovinei au fost utilizate următoarele culori: albastru pentru ortodocși, verde – pentru catolici, roșu – pentru protestanți, galben – pentru mozaici, un albastru verzui – pentru lipoveni, portocaliu – pentru calvini.

Pentru fiecare hartă etnică, lingvistică sau confesională au fost elaborate câte un grafic, în care sunt prezentate cifre absolute despre ponderea limbilor sau confesiunilor (în cifre și %). Compararea hărților pentru diferiți ani permite evidențierea rapidă a diferențelor numerice și procentuale survenite. În legenda hărților sunt remarcate capitala Bucovinei, orașele, târgurile, comunele și satele. De asemenea, sunt trasate granițele de stat, hotarele Bucovinei, a districtelor politice și judecătorești (respectiv a județelor și plaselor pentru 1930), precum și a fiecărei comune. Legenda hărților mai cuprinde și mărirea cerculețelor localităților, în dependență de numărul de locuitori.

Aceste hărți, realizate de tânărul profesor Călin Pantea, sunt foarte valoroase pentru cercetarea evoluției populației Bucovinei din perioada respectivă și merită să fie publicate, pentru a fi cunoscute de publicul, care se interesează de trecutul istoric al acestei provincii istorice.

ÎN LOC DE CONCLUZII

RECENSĂMÂNTUL AUSTRIAC din 1910 a înregistrat cca 795 mii de locuitori în Bucovina, dintre care 273.254 (34,4%) vorbitori de limbă română, față de 305.101 (38,4%) vorbitori de limbă ruteană, 168.851 (21,2%) de germană (inclusiv cca. 95 mii de evrei), 36.210 (4,5%) de poloneză, 10.391 (1,3%) de maghiară. Peste două decenii, în 1930, în teritoriul istoric al Bucovinei locuiau 839.519 persoane, inclusiv 368.539 (43,9%) români, 248.232 (29,6%) ucraineni, dintre care 12.437 au fost înregistrați huțuli, 91.089 (10,8%) evrei, 75.039 (8,9%) germani, 30.569 (3,6%) polonezi, 11.867 (1,4%) maghiari, 7.911 (0,9%) ruși, 2.133 țigani și 4.140 de alte naționalități. În același timp, 340.106 (40,5%) locuitori din Bucovina considerau româna drept limbă maternă, 279.821 (33,3%) ucraineană, 93.367 (11,1%) germană, 72.942 (8,7%) idiș, 28.404 (3,4%) polona, 11.851 (1,4%) maghiară, 11.203 (1,3%) rusa, 217 țigăneasca și 1.608 alte limbi.

În 1930, în partea de nord a Bucovinei, majoritatea populației era ucraineană, iar românii erau concentrați în sudul județului Cernăuți (68,6% în plasa Cosminului, 29% în plasa Prutului și 27% în municipiul Cernăuți) și în sudul județului Storojineț (63,2% în plasa Flondoreni, 18,7% în plasa Ceremușului și 39% în orașul Storojineț). Celelalte plase din nordul și vestul Bucovinei erau locuite compact de ucraineni. Orașele Cernăuți și Storojineț erau populate în principal de români, evrei, germani, ucraineni și poloni, dar nici o naționalitate nu avea o majoritate absolută. Celelate trei județe din sudul Bucovinei erau locuite compact de români, cu excepția plasei Putila din nord-vestul județului Rădăuți.

În intervalul 1910-1930 s-a produs și o modificare a structurii confesionale a populației Bucovinei. În perioada respectivă a crescut ponderea populației ortodoxe (de la 68,4% la 71,7%), dar s-a diminuat proporția locuitorilor romano-catolici (de la 12,3% la 11,6%), greco-catolici (de la 3,3% la 2,3%) și mozaici (de la 12,9% la 10,9%). Era un proces firesc de reducere treptată a procentului locuitorilor de alte confesiuni și de creștere mai rapidă a numărului locuitorilor de credință ortodoxă.

Note

¹Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774-1918*, Chișinău 2003, p. 38, 239-240.

²Karl Czoernig, *Ethnographie der österreichischen Monarchie*, Wien 1857, vol. I, p. 74-80.

³Hauptbericht und Statistik der Handels- und Gewerbekammer des Herzogthums Bukowina nebst topographisch-statistischer Darstellung des Kammerbezirkes mit Schlusse des Jahres 1861, Czernowitz 1862, p. 104-105.

⁴Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode 1862-1871, Lemberg 1872, p. 65-67.

⁵Hauptbericht und Statistik der Handels- und Gewerbekammer des Herzogthums Bukowina ..., p. 104-105.

⁶Constantin Ungureanu, *op.cit.*, p. 251.

⁷**1880** - Anton Zachar, *Die Ergebnisse der Volks- und Viehzählung vom 31 Dezember 1900 im Vergleich mit denen der Volks- und Viehzählung vom 31 Dezember 1880 und 1890 im Herzogtume Bukowina*, in *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtume Bukowina*, Bd. XI, Czernowitz 1907, p. LXVI; **1890** - Special Ortsrepertorien der im österreichische Reihsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Bd. XIII, Bukowina, Wien 1894, p. 42; **1900** - Gemeindeflexikon der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1900, Bd. XIII, Bukowina, Wien 1907, p. 100; Constantin Ungureanu, *op.cit.*, p. 252.

⁸Special Orts-Repertorien ..., p. 1, 3-4, 12, 15, 21, 25-26.

⁹Special Orts-Repertorien ..., p. 1.

¹⁰Leopold Waber, *Die zahlenmäßige Entwicklung der Völker Österreichs*, in *Statistische Monatschrift*, 41 Jg., Wien, p. 706-707.

¹¹Special Orts-Repertorien ..., p. 26.

¹²Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece* ..., p. 160, 262.

¹³Norbert Zimmer, *Die deutschen Siedlungen im Buchenland (Bukowina), Plauen im Vagtlund 1930*, p. 29-32.

¹⁴Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece* ..., p. 264.

¹⁵*Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogtume Bukowina*, in *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina*, XVII Heft, Czernowitz 1913, p. 54-95.

¹⁶*Ibidem*, p. 54-55.

¹⁷*Ibidem*, p. 56, 62, 72, 84, 86.

¹⁸Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece* ..., p. 192.

¹⁹*Ibidem*, p. 197.

²⁰*Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogtume Bukowina...*, p. 56, 72, 77, 83, 89.

²¹Leopold Waber, *op.cit.*, p. 706-707.

²²*Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogtume Bukowina...*, p. 54-55.

²³Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece* ..., p. 171, 254.

²⁴*Ibidem*, p. 171, 263.

²⁵*Ibidem*, p. 255.

²⁶*Ibidem*, p. 263.

²⁷*Ibidem*, p. 264.

²⁸*Ibidem*, p. 261.

²⁹*Ibidem*, p. 261.

³⁰*Minoritățile naționale din România 1918-1925* ..., p. 185.

³¹*Ibidem*, p. 185.

³²Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, vol. II, partea I, București, 1938; Vladimir Trebici, Bucovina. Populația și procesele demografice (1775–1993), Cluj-Napoca, 1994, p. 25.

³³Calculat după datele recensământului din 1930.

³⁴Ibidem.

³⁵Recensământul general al populației României ..., p. 120-123.

³⁶Ibidem, p. 430-433.

³⁷Ibidem, p. 114, 356.

³⁸Ibidem, p. 114, 120, 356, 430, 434.

³⁹Ibidem, p. 114, 120, 356, 430, 434.

⁴⁰Ibidem, p. 114, 120, 356, 358, 430, 434, 436.

⁴¹Ibidem, p. 120, 356, 358, 434, 436.

⁴²Ibidem, p. 356-357, 432-433, 434-435.

⁴³Vladimir Trebici, Bucovina. Populația și procesele demografice..., p. 26.

⁴⁴Calculat după datele recensământului din 1930.

⁴⁵Recensământul general al populației României ..., p. 120-121, 356-359, 430-431, 434-435

⁴⁶Ibidem, p. 120-121, 430-431.

⁴⁷Ibidem, p. 356-357, 430-433.

⁴⁸Calculat după datele recensământului din 1930.

⁴⁹Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Populația statornică în 1930 după religie, vol. II, Partea 2, p.581.

⁵⁰Ibidem, p. 581-582, 736, 738.

⁵¹Ibidem, p. 578, 581, 699-700, 736, 738-739

⁵²Ibidem, p. 581, 736, 738.

⁵³Ibidem, p. 699, 737, 738.

⁵⁴Ibidem, p. 581-582, 699, 736, 738.